

TURKU

Kaupunkitutkimusohjelma

TUTKIMUSKATSAUKSIA**7–2025**

Pyhiinvaellusperinne antaa eväitä kulttuurisen, henkisen ja fyysisen hyvinvoinnin kehittämiseen kaupungissa

Turku on aina ollut Suomen tärkein pyhiinvaelluskaupunki. Ainutlaatuinen keskiajalta säilynyt dokumentti, anekirje, paljastaa, missä ja miksi turkulaiset ennen pyhiinvaelsivat. 2000-luvulla pyhiinvaellus on jälleen noussut Suomessa merkittäväksi matkailu- ja hyvinvointi-ilmiöksi. Ihmiset lähtevät vaelluksille etsimään henkisyyttä sekä luonto- ja kulttuurielämyksiä. Turkulaista pyhiinvaellushistoriaa voidaan hyödyntää matkailun sekä liikunta- ja hyvinvointipalveluiden kehittämisessä.

SUOSITUKSET

- Hyödynnä turkulaista pyhiinvaelluksen historiaa ja uusia reittejä matkailumarkkinoinnissa.
- Ota pyhiinvaellusreitit huomioon hyvinvointia lisäävänä infrastruktuurina palveluiden kehittämisessä.
- Vie vieraasi vaeltamaan tai pidä kävelykokous kaupungin sisäisillä pyhiinvaellusreiteillä.

KIRJOITTAJAT

Minna Opas, Anni Hella, Tuija Hovi,
Reima Välimäki

Turun yliopisto, historian, kulttuurin ja
taiteiden tutkimuksen laitos

MENETELMÄT

Haastattelut, osallistuva
havainnointi, dokumenttianalyysi

TEEMAT

pyhiinvaellus, kulttuurihistoria,
matkailu, henkinen ja fyysinen
hyvinvointi

HALUATKO TIETÄÄ...

...miksi ja missä keskiajan Turussa
pyhiinvalettiin? **s. 4**

...mitä pyhiinvaellus merkitsee
tämän päivän pyhiinvaeltajille? **s. 5**
...missä Turussa voi nykyään pyhiin-
vaelttaa? **s. 6**

...mitä pyhiinvaellus merkitsee Turun
kaupungin kulttuuri- ja hyvinvointi-
palveluiden kehittämiselle? **s. 6**

Suomalaista pyhiinvaellusta on tutkittu aiemmin hyvin vähän

Pyhiinvaellus ilmiönä on kasvattanut merkittävästi suosiotaan 2000-luvun Suomessa. Viimeisten kahden vuosikymmenen aikana on avattu lukuisia uusia pyhiinvaellusreittejä ja perustettu pyhiinvaellusta tukevia yhdistyksiä. Suomen ensimmäinen pyhiinvaelluskeskus perustettiin Turkuun vuonna 2021. Suomalainen nykypyhiinvaellus on ilmiönä kuitenkin jäänyt vielä tutkimuksellisesti pitkälti pimentoon.

Turku oli keskiajalla tärkein nykyisen Suomen alueella oleva pyhiinvaelluskohde. Turun tuomiokirkossa säilytettiin muun muassa Piispa Henrikin ja Autuaan Hemmingin reliikkejä eli pyhänjäänöksiä. Silti keskiaikaisesta turkulaisesta pyhiinvaelluksesta ja sen käytänteistä tiedetään hyvin vähän.

Pyhiinvaellus liikkeessä -hankkeessa pureuduttiin näihin vähälle huomiolle jääneisiin aiheisiin. Hankkeessa tutkittiin toisaalta turkulaista keskiaikaista pyhiinvaelluksen historiaa, ja toisaalta turkulaisilla reiteillä tänä päivänä kulkevien vaeltajien antamia merkityksiä pyhiinvaellukselle sekä pyhiinvaellukselle lähtemisen syitä.

Pyhiinvaellus

Pyhiinvaellus on maailman eri uskonto- ja kulttuuriperinteissä yleinen henkisyyden ja hengellisyyden harjoittamisen tapa. Sen keskiössä voivat olla niin erilaiset pyhiinvaelluskohteet kuin matkanteko itsessään. Pyhiinvaellus on tänä päivänä myös niin kutsutun merkityksellisen matkailun muoto. Pyhiinvaeltaminen voi tuoda uuden ulottuvuuden monen vaeltajan tai liikkujan kulkemiseen.

Kuva 1. Pyhiinvaeltajat saapuvat Tuomiokirkolle. Kuva: Minna Opas.

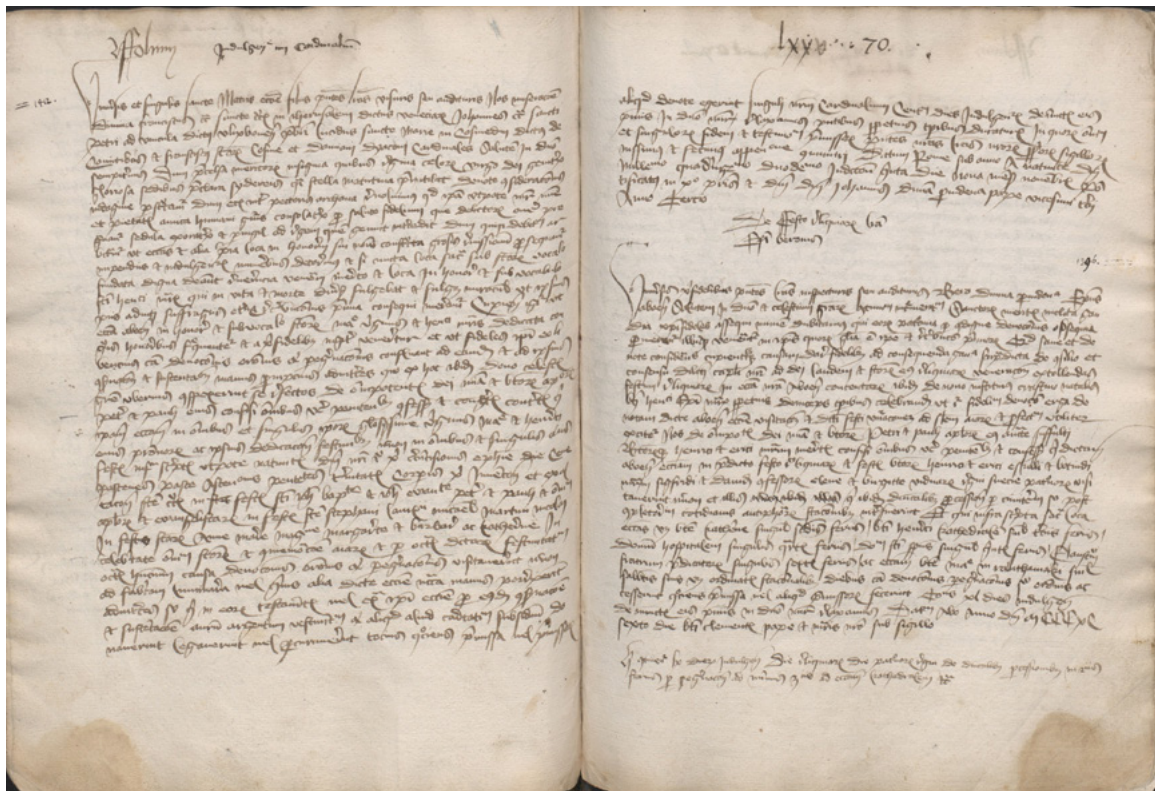
Anekirje johdattaa keskiaikaisen turkulaisen pyhiinvaelluksen jäljille

Keskiaikaisesta suomalaisesta pyhiinvaelluksesta on säilynyt vain hyvin vähän lähteitä. Merkittävimpiä lähteitä ovat Turun hiippakunnassa säilyneet kaksi sisällöltään lähes identtistä anekirjettä. Uppsalan arkkipiispa Henrikin ja Turun piispa Bero Balkin syksyllä 1396 antamat anekirjeet on kirjoitettu Pyhän Henrikin reliikkien juhlan tukemiseksi. Kirjeissä luvattiin 40 päivän aneet kaikille, jotka vierailivat Turun tuomiokirkossa reliikkien juhlapäivänä sekä muiden keskeisten pyhimysten kuten Eerikin ja Birgitan juhlapäivinä.

Erityisen kiinnostavia anekirjeet ovat niiden sisältämien pyhiinvaelluksen reittiohjeiden vuoksi. Luvatus aneet oli mahdollista saada, jos osallistui sunnuntain kirkolliseen kulkueeseen ja hetkivalveluksiin sekä tämän lisäksi vieraili seuraavan viikon aikana oikeassa järjestyksessä Pyhän Katriinan kirkon, Tuomiokirkon, Pyhän Yrjänän hospitaalin, Pyhän Hengen talon, dominikaanikonventin ja Maarian kirkon luona. Anekirjeiden antamien ohjeiden perusteella on mahdollista saada kuva keskiaikaisten pyhiinvaeltajien liikkeistä Turussa ja sen lähiympäristössä.

Anekirje

Aneet olivat keskeinen osa keskiaikaista katolista teologiaa. Aneiden avulla kristityn oli mahdollista lyhentää sovitustyötä kiirastulesa aneen määrittämän ajan verran. Aneet sai suoritettuaan ehdot, jotka anekirjeessä oli määritelty.

Kuva 2. Anekirje. Diplomatium Fennicum 1062 (23.11.1396), ff. 69v–70r. Tukholma, Riksarkivet, Codices A, 10, Registrum ecclesiae Aboensis. (CC BY 4.0)

Keskiaikainen pyhiinvaellus ei ollut vain vaeltamista

Pyhiinvaelluksessa ei keskiajalla ollut tärkeää ainoastaan paikasta toiseen kulkeminen ja tietyissä kohteissa vieraileminen, vaan myös vaeltamisen ajankohta. Yhdistämällä tietoja keskiaikaisesta liturgisesta kalenterista, kirkollisista juhlapäivistä, tieverkostosta, maatalouden vuotuisesta kiertokulusta sekä vuodenaikojen tuomista olosuhteista on hankkeessa tuotettu tarkempi kuva pyhiinvaelluksen merkityksestä keskiajalla.

Turkulainen keskiaikainen pyhiinvaellus on olemassa olevien tietojen valossa keskittynyt erityisesti Pyhän Henrikin juhliin tammi- ja kesäkuussa sekä syyskuisen Marian syntymäjuhlan yhteyteen, johon myös Pyhän Henrikin reliikkijuhla 1400-luvulla siirrettiin. Pyhä Henrik ja Neitsyt Maria olivat keskiajan turkulaisille tärkeitä, sillä Tuomiokirkko on pyhitetty heille. Koska erityisesti kesä- ja syyskuussa keli on suosinut matkustamista, olivat Henrikin ja Marian muistopäivät myös otollisia ajankohtia kaupankäynnille. Turussa järjestettiin vuosittain markkinat näiden juhlien yhteydessä. Pyhimysten juhlapäivissä yhdistyivät näin ollen pyhiinvaeltaminen, kaupankäynti, matkailu sekä muu sosiaalinen elämä. Tuomiokirkon reliikit olivat myös yksi markkinointikeino pyhiinvaeltajien tuomiseksi kaupunkiin ja kaupungin tunnettavuuden ja merkityksen lisäämiseksi.

Vastoin aiempaa yleistä käsitystä on todennäköistä, että keskiaikainen pyhiinvaeltaminen suuntautui pääosin lähialueille kaukaisten kohteiden kuten Pohjois-Euroopan merkittävimmän pyhiinvaelluskohteen Nidarosin (nykyinen Trondheim Norjassa) tai Santiago de Compostelan sijaan. Myös suurin osa Turkuun tai Turun hiippakunnan alueelle saapuneista pyhiinvaeltajista tuli todennäköisesti lähialueilta.

Suomalaisessa pyhiinvaelluksessa yhdistyvät lähireitit ja kaukomatkailu

Vielä 1900-luvun loppupuolella pyhiinvaellus oli Suomessa varsin näkymätöntä. Evankelisluterilaisessa kirkossa oli vain yksittäisiä pyhiinvaelluksia järjestäviä toimijoita. Myös ortodoksisella ja katolisella kirkolla, joilla molemmilla on oma pitkä perinteensä pyhiinvaelluksessa, pyhiinvaellustoiminta oli hyvin pienimuotoista. Tilanne alkoi kuitenkin muuttua vuosituhannen lopussa moninaisten kulttuuristen ja sosiaalisten virtausten seurauksena. Näitä virtauksia olivat muun muassa ulkomaanmatkailun lisääntyminen, itsensä kehittämisen ihanteen merkityksen kasvu sekä luontokokemusten etsintä.

Erityisen tärkeiksi suomalaisille pyhiinvaeltajille ovat muodostuneet Santiago de Compostelan reitit Espanjassa. Vaellukset Santiago de Compostelaan ovat keskeinen osa suomalaista pyhiinvaeltamisen kenttää, koska Turun kautta kulkevat Jaakontien etapit ovat osa Santiago de Compostelan reitistöä. Toisaalta kotimaisen reittitarjonnan kasvaessa yhä useampi suuntaa lähialueiden lyhyemmille reiteille. Suomalainen pyhiinvaellus – sen reitit ja vaeltamisen käytänteet – näyttävätkin muokkautuvan ulkomaisten esikuviansa vanavedessä.

Pyhiinvaelluksen käsite

Monissa eurooppalaisissa kielissä pyhiinvaelluksesta käytetään latinankielisen termin peregrino johdannaisia kuten englannin pilgrimage-termiä. Peregrino on tarkoittanut vierasta tai kulkijaa. Suomalainen termi pyhiinvaellus puolestaan viittaa pikemminkin katoliseen pyhien reliikkien luo kulkemisen perinteeseen. Nykypyhiinvaeltajat määrittelevät kuitenkin itse monin erilaisin tavoin sitä, mitä pyhiinvaelluksen 'pyhä' heille merkitsee.

Nykypäivänä pyhiinvaletaan monenlaisista syistä

Hankkeessa haastateltujen nykypyhiinvaeltajien syyt vaeltamiselle näyttivät olevan linjassa edellä mainittujen kulttuuristen ja sosiaalisten virtausten kanssa. Pyhiinvaellukset olivat haastateltaville matkailua, mutta samalla niiltä etsittiin syvempää merkitystä elämälle. Pyhiinvaellukselle saatettiin lähteä ottamaan etäisyyttä nykyiseen, kenties vaikeakaan elämäntilanteeseen. Joillekin pyhiinvaeltaminen oli vaeltamista, jonka aikana saattoi pohtia henkisyyttä tai hengellisyyttä. Toisille se oli puolestaan henkisyyden tai uskonnon harjoittamiseen kaivattu uudenlainen kehollinen käytäntö. Moni haki pyhiinvaelluksilta luontokokemuksia ja yhteyttä luontoon. Pyhiinvaeltaminen voitiin myös kokea ekologisena vaihtoehtona luontoa enemmän kuluttaville matkailun muodoille. Hyvin moni haastateltavamme painotti kulttuurihistoriallisten kokemusten tärkeyttä osana pyhiinvaeltamista, ja vaellusreittejä valittiin niiden kulttuurihistoriallisen merkityksen perusteella.

Kaikille haastateltavillemme tärkeää oli itse matkan teko. Perille voi päästä vain matkan tekemällä. Päämäärää keskeisempää pyhiinvaelluksilla vaikuttaakin olevan se, mitä matkan aikana tapahtuu. Usein se on jotain yllätyksellistä: yhtäkkisiä voimakkaita kokemuksia luontoyhteydestä, hiljaisuudesta, ihmisen pienuudesta tai suhteesta johonkin korkeampaan voimaan.

Kuva 3. Pyhiinvaeltajia matkalla Nousiaisista Turkuun. Kuva: Minna Opas.

Turussa on nyt viisi lyhyttä pyhiinvaellusreittiä

Tällä hetkellä Turussa on viisi lyhyttä 2–15 kilometrin mittaista pyhiinvaellusreittiä, joille on helppo lähteä rauhoittumaan, ulkoilemaan tai vaikka pitämään kävelykokousta. Helenan polku (8 km) kulkee Tuomiokirkolta Koroisiin ja Maarian kirkolle. Henrikin polku (15 km) johdattaa kulkijan Tuomiokirkolta Ylösnousemuskappelin kautta Hirvensalon Pyhän Henrikin ekumeeniselle Taidekappelille. Tapion polku (3 km) on lyhyt luontopyhiinvaellus Ruissalossa. Luomakunnan huokaus meissä -kaupunkipyhiinvaellus (2,4 km) kulkee Aurajoen rantoja lähellä Tuomiokirkkoa.

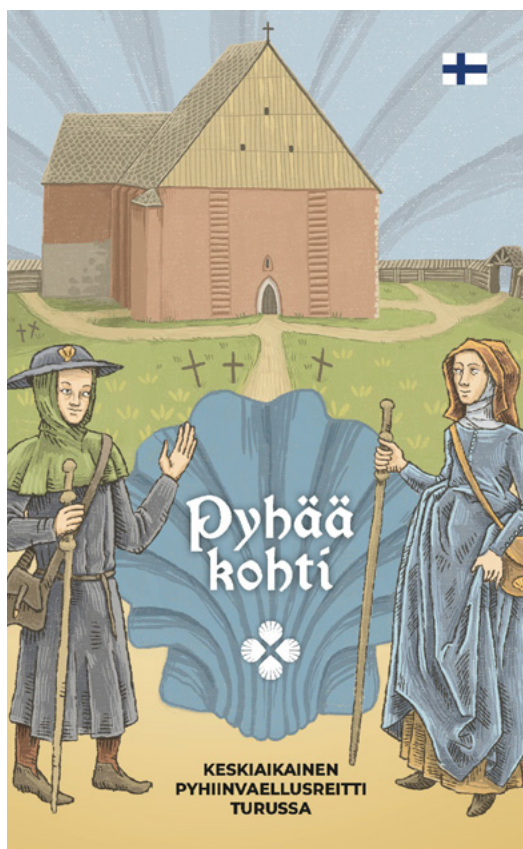
Uusin viidestä reitistä on Pyhiinvaellus liikkeessä -hankkeessa yhdessä Pyhiinvaelluskeskuksen kanssa tuotettu ”Pyhää kohti – keskiaikainen pyhiinvaellusreitti” Turussa. Sen voi kulkea joko lyhyempänä keskusta-alueelle sijoittuvana kolmen kilometrin tai pidempänä kymmenen kilometrin mittaisena reittinä. Reitti yhdistää keskiaikaisissa vuoden 1396 anekirjeissä mainitut kohteet.

Kaikkien reittien kuvaukset löytyvät Pyhiinvaellus Suomen verkkosivustolta (<https://pyhiinvaellus suomi.fi/pyhiinvaellus-reitit-suomessa/>). Lisäksi reitit löytyvät sähköisinä Citynomadi-palvelusta. Lyhyiden reittien lisäksi Turku on lähtö- tai päätepiste useille pidemmille pyhiinvaellusreiteille.

Pyhiinvaellusta kannattaa hyödyntää kaupungin kehittämisessä

Pyhiinvaellus on jo keskiajalta lähtien kuulunut ihmisten arkeen ja juhlaan Turussa. Viime vuosikymmenten lisääntynyt kiinnostus pyhiinvaellusta kohtaan ja Suomen ensimmäisen pyhiinvaelluskeskuksen perustaminen Turkuun vuonna 2021 jatkavat tätä perinnettä. Kaupungin matkailun kehittämiseen pyhiinvaellus tarjoaa monipuolisia mahdollisuuksia: niin keskiaikaisia kulttuurihistoriallisia kohteita ja tarinoita kuin hienoja luontokokemuksia Aurajoen rannoilla ja esimerkiksi Ruissalossa.

Pyhiinvaellusreitit palvelevat myös kaupunkilaisia. Ne mahdollistavat henkisyyteen ja hengellisyteen liittyviä kokemuksia niitä etsiville. Lisäksi ne tarjoavat mahdollisuuksia ulkoiluun ja liikuntaan, eri pituisille irtiotoille arjesta sekä uusia näkökulmia kaupunkitilassa liikkumiseen.

Kuva 4. Pyhää kohti -reittioppaan kansikuva. Piirrookset Elina Helkala, taitto Jani Käämä.

Pyhiinvaelluksen suosion nousuun vaikuttaneet tekijät Suomessa 1980–90-luvulta lähtien

- Suomalaisten matkustus Eurooppaan lisääntyi.
- Uskonnollinen ja henkinen monimuotoisuus Suomessa lisääntyi ja loi tilaa uusille henkisyyden harjoittamisen muodoille.
- Henkinen ja fyysinen itsensä kehittämisen kulttuuri nousi merkittäväksi ilmiöksi.
- Ekumeeninen eli eri kirkkokuntien ykseyteen ja yhteistyöhön tähtäävä liike kasvatti suosiotaan.
- Ympäristöasiat ja kestävä matkailu nousivat yhteiskunnallisesti tärkeiksi teemoiksi.

LUE LISÄÄ

Aalto, Ilari & Annastiina Papinaho & Larissa Riihihuhta & Usva Torkki 2022. *Valo askeleillani – Pyhiinvaelluksella Suomessa*. Helsinki: Kirjapaja.

Hentinen, Hanna & Elina Vuola 2018. *Vaellus pyhiin: ristisaattoja idän ja lännen rajalla*. Helsinki: Kirjapaja.

Katajala-Peltomaa, Sari & Christian Krötzel & Marjo Meriluoto-Jaakkola 2014. *Suomalaisten pyhiinvaellukset keskiajalla: kun maailma aukeni*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Opas, Minna & Tuija Hovi 2025. Pyhiinvaellus Suomessa 2020-luvulla: perinteen elvytystä ja notkeaa määrittelyä. *Uskonnotutkija – Religionsforskaren*, 14(1).
<https://doi.org/10.24291/uskonnotutkija.164145>.

Pyhiinvaellus liikkeessä -hankkeen verkkosivut.
<https://sites.utu.fi/pyhiinvaellus/>

Pyhiinvaellus Suomi -verkkosivut.
<https://pyhiinvaellussuomi.fi/>

NÄIN TUTKIMUS TEHTIIN

Pyhiinvaellus liikkeessä – pyhiin vaeltamisen motiivit ja merkitykset Turussa keskiajalla ja nykyään -tutkimushanketta rahoitti vuosina 2023–2024 Turun kaupunkitutkimusohjelma. Hankkeessa oli kaksi osaa: ensimmäinen keskittyi keskiaikaiseen pyhiinvaellukseen Turussa ja sen lähiympäristössä ja toinen pyhiinvaellukseen tämän päivän Turussa. Tutkimme pyhiinvaellusta ja sille annettuja merkityksiä liikkeen käsitteen valossa. Miksi vaeltajat ovat läheneet liikkeelle, mistä ja mihin he liikkuvat, miksi juuri siellä, ja millaisena liikkeenä he pyhiinvaellusta pitävät? Millä tavalla pyhiinvaellus ilmiönä on itsessään liikkeessä?

Hankkeen keskiaikaa koskevassa osuudessa saatiin tietoa Turkuun keskittyvästä pyhiinvaellusperinteestä erityisesti anekdootteista sekä muista lähteistä kuten liturgisesta kalenterista. Näiden lähteiden sekä muuta Eurooppaa koskevan aiemman tutkimustiedon avulla luotiin kuva keskiaikaisesta pyhiinvaeltamisesta, sen reiteistä ja merkityksistä Turussa. Nykypäivään keskittyvässä osuudessa tutkijat osallistuivat neljälle pyhiinvaellukselle ja tekivät niillä osallistuvaa havainnointia eli tekivät huomiota pyhiinvaelluksen tapahtumista ja myös omista henkisistä ja kehollisista tuntemuksistaan. Lisäksi he haastattelivat 18 suomalaista pyhiinvaeltajaa heidän kokemuksistaan ja ajatuksistaan. Osallistuvan havainnoinnin ja haastattelujen kautta tuotettiin ymmärrystä nykypäivän pyhiinvaeltajien syistä lähteä vaeltamaan sekä heidän pyhiinvaellukselle antamista merkityksistä.

OTA YHTEYTTÄ

Minna Opas

Uskontotieteen yliopistonlehtori
Turun yliopisto
minna.opas@utu.fi

Tutkimuskatsauksia-sarjassa

julkaistaan tiiviisti Turun kaupunkitutkimusohjelmaan kuuluvien tutkimusten tuloksia. Kirjoittajat ovat tutkijoita.

TOIMITTAJA

Hanna Mattila, tutkimusjohtaja
hanna.mattila@turku.fi

JULKAISIJA

Turun kaupungin konsernihallinto
PL 355 (Yliopistonkatu 27a), 20101 Turku
turku.fi/tietoa-turusta/turun-kaupunkitutkimusohjelma